Mimarlık Bilimlerinde Akademik Çalışmalar

Editör
MURAT DAL

BİDGE

BİDGE Yayınları

Mimarlık Bilimlerinde Akademik Çalışmalar

Editör: MURAT DAL

ISBN: 978-625-372-975-2

1. Baskı
Sayfa Düzeni: Gözde YÜCEL
Yayınlama Tarihi: 2025-12-25
BİDGE Yayınları

Bu eserin bütün hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının ve editörün yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Sertifika No: 71374
Yayın hakları © BİDGE Yayınları
www.bidgeyayinlari.com.tr - bidgeyayinlari@gmail.com
Krc Bilişim Ticaret ve Organizasyon Ltd. Şti.
Güzeltepe Mahallesi Abidin Daver Sokak Sefer Apartmanı No: 7/9 Çankaya / Ankara

KÜLTÜR - KONUT İLİŞKİSİ ÜZERİNE KAVRAMSAL BİR BAKIŞ

Tülay ZORLU[1]

Giriş

Sosyal bilimler çerçevesinde ele alınış biçimiyle kültür, toplumların varlıklarını sürdürmek için tarihsel süreçte ürettiği inançlar, değerler, normlar, davranış kalıpları ve sembolik anlamlar seti ile maddi öğelerin tümü olarak tanımlanmaktadır. Bu çerçevede fiziksel çevrenin biçimlenmesinde etkin bir belirleyicidir. Rapoport (1998) kültürün görülemez soyut bir kavram olduğunu ve kültür-mekan/çevre ilişkisi analiz edilirken yalnızca kültürün çevre üzerindeki izlerinin bileşenleri ya da sonuçları üzerinden okunabileceğini vurgulamaktadır.

Konutlar kültürel bir nesne olarak kabul edilir ve barınma gereksinmesini karşılayan bir mekân olmanın yanı sıra toplumsal değerler, sosyo-kültürel yapı ve yaşam biçimlerinin somutlaştığı bir bağlam olarak değerlendirilir. Özellikle geleneksel konutlar, biçimsel özellikleri, mekânsal düzenleri ve kullanım normlarıyla

[1] Prof. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, İç Mimarlık Bölümü, ORCID: 0000-0001-5096-7146.

kültürel değerleri yansıtan birer aynadır. Bu bağlamda kültürel bir ürün olarak konutlar, kültürün fiziksel çevre üzerindeki etkilerinin en iyi okunabildiği mekânlardır.

Konutun kültürel bileşenler üzerinden okunabilir bir çevresel bağlam olarak ele alındığı bu çalışmada kültür kavramı, kültür bileşenleri, bu bileşenler arasındaki ilişkiler, kültürün çevre ve toplum ile ilişkisi tanımlanarak; kültürün konut biçimlenmesine etkileri tartışılmaktadır.

Kültür Kavramı

Başlangıçta antropoloji tarafından ele alınan bir kavram olan ancak zaman içinde tüm toplumbilimlerin irdelediği temel kavramlarından biri olan "kültür" ile ilgili sayısız tanımlar geliştirilmiştir. Güvenç (1979)' de antropoloji dilinde ve eserlerinde kültürün pek çok kavramın karşılığı olarak kullanılan soyut bir kavram olduğunu vurgulamaktadır (Güvenç, 1979). Kültür, paylaşılan ve toplumsal yaşam içinde öğrenilerek aktarılan ortak anlamlar ve değerler sistemi olarak tanımlanabilir. 17. y.y da kültürü, günümüzdeki anlamına en yakın haliyle tanımlamış olan Pufendorf'a göre kültür, doğaya karşıt olan ve belli bir toplumsal bağlamda meydana gelen insan eserlerinin tamamıdır (Saylık, 2019). Marx kültürü, "doğanın yarattıklarına karşılık, insanoğlunun yarattığı her şeydir" şeklinde açıklarken Tylor ise kültürü " insanın bir toplum üyesi olarak edindiği bilgi, inanç, sanat, ahlak, hukuk ve törelerle her türlü beceri ve alışkanlıklarını içeren karmaşık bir bütün" olarak tanımlamaktadır (Haviland, vd., 2008).

Değişik bağlamlarda, değişik anlamlarda tanımlanan kültür kavramını düzgüsel yaklaşımla ele alan araştırmacılar, kültürü özel bir yaşam biçimi veya zorlayıcı düzgüler sistemi olarak tanımlar. Bu bağlamda Klineberg'e göre kültür, toplumsal çevrenin belirlediği tüm yaşam biçimini ifade ederken benzer bir bakış açısıyla Kluckhohn ise, "Bir halk topluluğunun ayırıcı yaşam biçimi ve tüm

yaşam tasarımı" şeklinde tanımlar. Kültürü nesiller boyu süregelen bir miras olarak ele alan tanımlamalar ise, kültürün oluşumu temel alır ve kültürü 'toplumsal kalıtım' olarak tanımlar. Toplumsal psikologlar kültür tanımlarında, uyum, öğrenme ve alışkanlık kazanma vb. gibi süreçlere vurgu yapar. Bu bakış açısıyla kültür, özce gereksinmelerin giderilmesi, sorunların çözümü ve dış çevreye uyma teknikleri olarak açıklanır. Yapısalcı yaklaşımı temel alan araştırmacılar kültür öğeleri arasındaki ilişkiyi ve kültürlerin ve sistem niteliğini vurgulamaktadır. Kültür, toplumsal yaşamla var olur. İnsanın bir toplumun üyesi olarak varlığını sürdürmek ve geliştirmek üzere, çevreye uyum sağlamanın gerekleri uyarınca geliştirdiği, aldığı ve aktardığı her türlü bilgi, beceri, öğreti, değerler, nesne ve araçlar, kültür kapsamına girer. Bu bakış açısıyla Sapir kültürü, "varlığımızın yapısını, ilişkilerini belirleyen, sosyal bir süreçle öğrendiğimiz uygulama ve inançların, maddi ve manevi öğelerin birliği" olarak tanımlamaktadır (Güvenç, 1979; Sencer, 1979). Sosyolojik anlamda kültür, toplumsal bir yapı içinde birçok insan tarafından paylaşılan, değerler, öğretiler, normlar ve edinilmiş pratikler bütünüdür. Bu yönüyle kültür, her toplumsal öğede yansımasını bulan bir olgudur. Malinowski (1992), kültürün temeline insanların temel ihtiyaçlarını karşılamak üzere bir araya gelerek oluşturduğu toplumun, bu ihtiyaçları giderme şekli olarak görmektedir. Malinowski'ye göre insanlar, herhangi bir amacı gerçekleştirmek, bir hedefe ulaşmak için örgütlenmek zorundadırlar (Akt. Oğuz, 2011).

Kültürün varlık nedeni bir toplumun fiziksel çevrede varlığını sürdürmesini sağlayacak çözümler üretmektir. Bu bağlamda kültürün toplumsal yapı ve fiziksel çevreyle ilişkisini tanımlamak gerekir.

Kültür Toplumsal Yapı ve Çevre

Kültürün en temel uğraşılarından biri, ilkece fiziksel çevreyle baş etmek üzere çözümler üretmek ya da çevreyle toplumsal yaşamın sürdürülmesine yardımcı olacak ilişkiler kurulmasını sağlamaktır. Bu nedenle kültürü, içinde biçimlendiği doğal ya da fiziksel çevreden soyutlayarak incelemek olanaksızdır. Çevrenin sunduğu olanaklar toplum için zorlaştırıcı ya da kolaylaştırıcı olabilir. Bu çerçevede çevrenin sunduğu olanakların çeşitliliği kültürel gelişme ve çeşitlenmenin ana kaynaklarından biridir (Sencer, 1979). Ancak çevreyi kültür üzerindeki tek etkili unsur olarak tanımlamak mümkün değildir. Çevreyle kurulan ilişkinin türü çevrenin koşulları kadar toplumun gelişmişlik düzeyi ile de ilişkilidir. Teknik bilgi-beceri birikimi ve toplumsal örgütlenme biçimi farklı toplumların aynı çevreyle baş etmek için geliştirdikleri çözümler de farklılaşacaktır. Kültür toplumun çevreyle baş etme süreci içinde geliştirdiği karşılıklı bir etkileşim ilişkisinin ürünüdür. Bu nedenle kültür çevre ilişkisi, tek yönlü değildir. Başka bir deyimle kültür, çevreden etkilendiği gibi, farklı ölçülerde çevreyi de etkilemektedir.

Toplum, genellikle sınırlı bir coğrafi alanda bulunan, ortak değerlere, inançlara, tutumlara, çalışma biçimlerine vb. sahip bir grup veya alt grup insanı ifade eder (Mazumdar & Mazumdar, 1994). Toplumsal yapı, kültürel değerlerin üretildiği ve aktarıldığı temel bağlamı oluştururken; fiziksel çevre bu değerlerin somutlaştığı mekânsal bir düzlem sunar. Toplumlar varlıklarını sürdürebilmek için toplumsal yapılarının ve birlik olma motivasyonlarının sürekliliğini sağlayacak mekanizmalar da geliştirir. Bu mekanizmalar kültür düzgüleri olarak da tanımlanan ve belli bir yaptırım gücü olan davranış kurallarıdır. Bu kurallar ve öğretiler örgütlenmiş toplumlarda ya da gruplarda yaşayan insanlarca yaratılır ve ortaklaşa paylaşılır. Kültürün tüm toplumsal katmanlarca benimsenmesini ve ona uygun davranılmasını sağlayan bu düzgüler,

davranışlar, tutum ve değerler kültürün sosyal bileşenleriyle doğrudan ilişkilidir.

Çevre-davranış çalışmaları, bireylerin mekânsal tercih ve mekan kullanım normlarının içinde bulundukları kültürel bağlamdan bağımsız değerlendirilemeyeceğini ortaya koymaktadır. Kültür, toplum ve çevre arasındaki ilişki karşılıklı ve süreklidir.

Kültür Konut İlişkisi

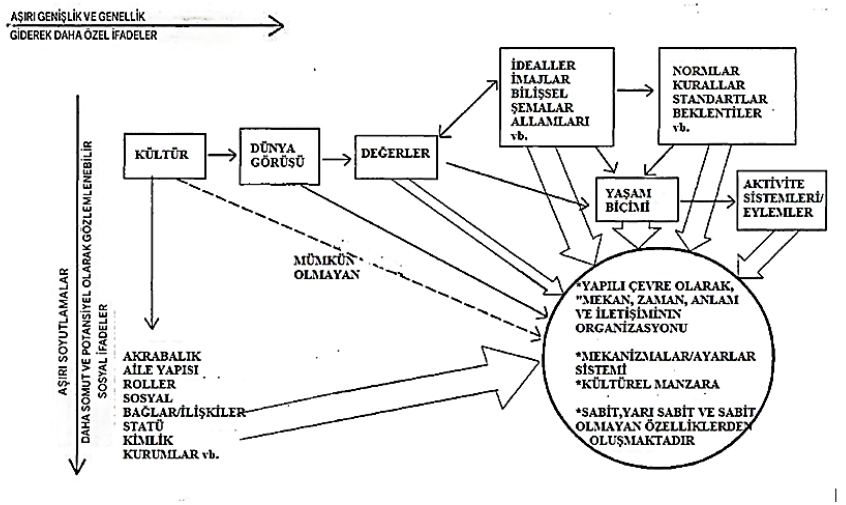
Konut, sadece insanın barınma gereksinimini karşılayan bir mekân olmaktan öte; kültürel normların, toplumsal değerlerin ve yaşam biçimlerinin mekânsal düzeyde somutlaştığı bir bağlamdır. Gür (2000)' de benzer bir bakış açısıyla konutun pragmatik bir yarar nesnesi olmaktan çok kültürel bir anlam birimi olarak görülmesi gerektiğine işaret eder.

Çok boyutlu ve soyut bir olgu olarak tanımlanan kültürün konut üzerindeki etkilerini analiz edebilmek için kültürü soyut bir olgu olmaktan çıkarıp onu görünür kılan bileşenleri üzerinden okumak gerekir.

Rapoport (1998), "kültür" teriminin çok yüksek düzeyde genellik ve soyutlama içermesi nedeniyle "kültür" ve "çevre/konut" arasında doğrudan ilişki kurmanın, imkânsız olduğunu bu sebeple sadece kültürün etkilerinin, ifadelerinin ya da ürünlerinin görülebileceğini öne sürmektedir. Bu çerçevede kültürü bileşenleri ve bileşenlerin birbirleri ve diğer değişkenlerle (örneğin, inşa edilmiş çevrelerin bileşenleri) ilişki kurma biçimlerini inceleyerek açıklığa kavuşturmanın daha yararlı olacağını vurgulamaktadır. Kültürün daha somut tezahürleri veya ifadeleri bağlamında; aile ve akrabalık yapıları, sosyal ağlar, roller, statüler, sosyal kurumlar kültürün gerçek, potansiyel olarak gözlemlenebilir sosyal bileşenleri olarak sıralamaktadır. Değerler ve imgeler, dini inançlar, aile yapısı, sosyal organizasyonlar, bireyler arasındaki sosyal ilişkiler ve yaşam şekli

kültürün etkilerinin okunup gözlemlenebileceği diğer önemli bileşenlerdir (Rapoport, 1980) (Şekil1).

Şekil1. 'Kültür'ün daha soyut bileşenleri ve gözlemlenebilir somut bileşenlerinin birleşik diyagramın yapılı çevreyle (örneğin konut) ile ilişkisi. Okların genişliği, çeşitli unsurların ilişkilendirilmesinin varsayımsal uygulanabilirliğine ve kolaylığını göstermektedir.

(Rapoport,1998;2000)

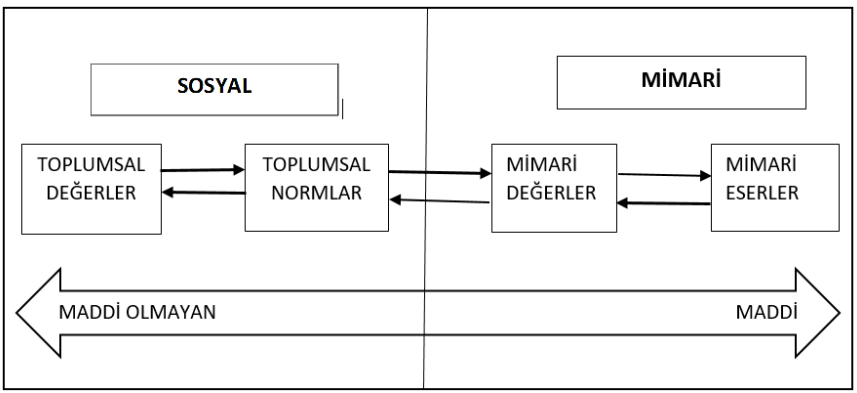
Altman ve Chamers (1980) konutu, kültür ve çevre ilişkilerinin bir yansıması olarak ele almakta ve bu kapsamda kültürel faktörleri; dünya görüşü, çevresel bileşim ve algılamalar, mahremiyet düzeni ve diğer değerler, sosyal strüktürler ve aile strüktürü olarak sıralamaktadır. Turgut (1990) ise, kültür –davranış-mekan etkileşimi çerçevesinde kültür bileşenlerini; çevresel imgeler, dini inançlar, aile strüktürü, akrabalık norm ve kuralları, konuta ait yaşam şekli olarak tanımlamaktadır. En geniş anlamıyla kültürü insanlar tarafından yaratılan ve üretilen her şey olarak tanımlamakta ve kültürün üretim, iletişim, teknoloji gibi maddi bileşenleri ile gelenekler, görenekler, inançlar ve idealler gibi maddi olmayan kültürel bileşenlerin tümünü içerdiğine dikkat çekmektedir (Turgut,

1995). Kültürün sosyal bileşenleri içinde sıralanan gelenekler en yalın tanımı ile kuşaktan kuşağa aktarılan toplumsal davranış kalıpları olarak tanımlamaktadır (Kızıl;1978). Gelenekler, tarihsel süreç içinde oluşan toplumsal davranışlar, değerler, normlar, ritüeller ve alışkanlıklar bütünüdür. Bu anlamda günlük yaşam pratikleri ve çevreyle ilişkileri yönlendiren kültürel referanslardır.

Kültürün gözlemlenebilir ve mekânsal olarak izlenebilir yönünü oluşturan fiziksel bileşenleri, bir toplumun tarihsel süreç içerisinde ürettiği ve somut biçimde varlık kazanan yapılı çevre ve mimari, günlük yaşamda kullanılan araç ve gereçler, teknolojik ürünler, sanat eserleri ile giyim, beslenme ve barınmaya ilişkin maddi unsurlardır. Bu unsurlar kültürün sosyal bileşenleriyle karşılıklı etkileşim içinde şekillenen kültürün somut ürünleri/taşıyıcıları olarak değerlendirilmektedir.

Mazumdar & Mazumdar (1994) kültürü anlamak, kültür ve mimari arasındaki ilişkileri çözümlemek için sundukları soyo-fiziksel model ile toplumsal değer ve normlar ile mimari değer ve eserler arasındaki ilişkileri ortaya koymaktadır (Şekil 2).

Şekil 2. Toplumsal değerler ve mimari arasındaki ilişki modeli

(Mazumdar&Mazumdar (1994)

Mazumdar & Mazumdar (1994) modelde yer alan toplumsal değer ve normları açıklarken toplumsal değerlerin daha kavramsal olduğuna ve kültürün sahip olduğu derin köklü inançları, paylaşılan görüşleri ve toplum ve insanlar hakkındaki genel fikirleri, insanların çevreyle ilişkilerini, kozmosu (kozmik görüş), dünya görüşünü, dini, iyi ve kötüyü içerdiğine vurgu yapmaktadır. Toplumsal normlar ise, fikirler, düşünceler, beklentiler, etkileşimler, davranışlar gibi konularda tercih edilebilir, hoş görülebilir ve kabul edilebilir olan şeyler hakkındaki daha spesifik kavramlar, öğütler ve kurallardır. Toplumsal normlar, hoş görülebilir olanın sınırlarını ve aralıklarını, yaşam biçimleri, hedefler, yapılacak faaliyetler, diğer üyelere ve çevreye karşı davranışlar hakkında yönergeler sağlar. Bunlar bir toplumun davranış kurallarıdır ve ilişkiler, ritüeller, tercih edilen davranış biçimleri ve davranış kuralları, kısıtlamalar, tabular ile ilgili resmi kuralların yanı sıra gayri resmi, yazılı olmayan, sözsüz, paylaşılan gelenekleri de içerir. Bu normlara uyma ve uymama ile ilişkili sosyal kontrol araçları da buna dahildir. Toplumsal normlar, mimari değerlerle ilişkilidir ve onları etkiler. Mimari değerler, fiziksel biçimler hakkındaki fikirler aracılığıyla daha soyut ve somut olmayan toplumsal normları ve toplumsal değerleri mümkün kılan ve destekleyen daha kesin tercihlerdir (Mazumdar & Mazumdar (1994).

Konut, kültür–çevre–toplum ilişkilerinin en yoğun biçimde kesiştiği mekân türlerinden biridir. Kültürün etkisiyle biçimlenen mimari yapıtların başında "konutlar" gelir. Dünyada ne kadar tanımlanabilir kültür varsa, o kadar sayıdaki kültürün etkisiyle biçimlenmiş konut dokusu bulunmaktadır (Zorlu, 2010). Konut biçimini, mekânsal örgütlenme karakterini belirleyen faktörler çok boyutlu olup, iklim, topografya, bitki örtüsü, yakın çevredeki malzeme gibi çevresel faktörlerden, sosyal faktörlere hatta bireyin konutuna ilişkin imgelerine kadar inen düzeyde çeşitlenmeler içerir. Bireyin gündelik yaşam pratiklerini sürdürdüğü konut mekânı; aile

yapısı, yaşam biçimi, toplumsal roller ve kültürel normlar doğrultusunda şekillenmektedir. Bu nedenle konut, yalnızca işlevsel bir barınma mekânı değil; kültürel bileşenlerin mekânsal düzeyde okunabildiği bir çevresel ürün olarak değerlendirilmelidir. Bu bağlamda kültür–konut ilişkisini anlamak, kültürü oluşturan bileşenlerin konut mekânına nasıl aktarıldığını incelemeyi gerektirmektedir. Kültürel değerlerin, normların ve davranış kalıplarının mekânsal karşılıklarının çözümlenmesi, konutun yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel bir yapı olarak değerlendirilmesine olanak tanımaktadır

Rapoport (1969) bir konutu; biyolojik yapı, sosyal organizasyon, dünya görüşü, yaşam şekli, sosyal ve psikolojik ihtiyaçlar, kişi ve grup ihtiyaçları, fiziksel ihtiyaçlar ile; iklim, yerleşim, malzeme, teknoloji gibi bileşenlerin fiziksel çevre üzerindeki etkileşimi olarak ele almıştır (Rapoport, 1969; Zorlu ve Keskin, 2017).

Gür (2000), günümüzde konut örgütlenmelerinin ve biçimlerinin belirleyicilerinin salt kültürel etmenler olarak tanımlayamayacağını vurgulayarak otantik olarak tanımladığı konutların biçimini, planlamasını etkileyen faktörleri -Rapoport ve Altman'a- dayalı olarak geliştirdiği sınıflamada doğal, sosyal ve kültürel belirleyiciler olarak üç grupta ele almaktadır. Doğal belirleyiciler; iklim, topografya, çevresel örüntü ve doku, çevrede var olan malzeme vb., sosyal belirleyiciler ise; toplumun teknik bilgi düzeyi, yasal düzenlemeler, toplumun refah düzeyi, toplumsal yapı, aile -toplum ilişkileri olarak sıralanmıştır. Dünya görüşü, kültürel değer ve normlar, yaşam biçimi ve davranışlar, çevre/mekan kullanım normları, konutun kullanım ve anlamı ise kültürel belirleyicilerdir (Tablo 1) (Gür, 2000).

Tablo 1. (geri bakışla) Konut biçiminin belirleyicileri

Doğal Belirleyiciler	Sosyal Belirleyiciler	Kültürel Belirleyiciler
İklim, Topografya, Çevresel örüntü ve doku, Çevrede var olan malzeme vb	Toplumun teknik bilgi düzeyi, Yasal düzenlemeler, Toplumun refah düzeyi, Toplumsal yapı, Aile -toplum ilişkileri	Dünya görüşü, Kültürel değer ve normlar, Yaşam biçimi ve davranışlar, Çevre / mekân kullanım normları, Konutun kullanım ve anlamı

Gür (2000)

Michelson konutta yaşamın kuramsal çerçevesini oluşturan üç temel belirleyiciyi; yaşam sürecindeki aşamalar, yaşam biçimi ve sosyo-ekonomik statü olarak tanımlamaktadır (akt. Gür, 1993; Gür, 2000).

Konuttaki mekân çeşitliliği ve mekânsal kurguyu belirleyen faktörler, yaşam biçimi ve en temelde yaşam biçimiyle ilişkili olarak çeşitlenen kullanıcı gereksinmeleri ve kullanıcının konuttan beklentileridir. Konut kullanım normları ve mekânlardaki donatılarının örgütlenme biçimi kullanıcısının yaşam biçimi ve tercihlerini yansıtır. Bu kapsamda kültürün sosyal bileşenleri olarak aile tipleri, aile büyüklüğü, sosyo-ekonomik statüsü, dünya görüşü ve sosyo-kültürel yapısı ailenin yaşam biçimini etkileyen unsurlardır (Altman, Rapoport ve Wohnwill, 1980, 16-7; Gür, 2000, 91-108; Zorlu ve Sağsöz, 2010).

Ailenin demografik strüktürü, iç ilişkileri, kuralları, aile bireylerinin üstlendikleri roller ile evlilik biçimi ve akrabalık ilişkileri, kültür–davranış–mekân etkileşiminde mekânsal örgütlenmeyi doğrudan etkileyen temel belirleyiciler arasında yer almaktadır. Bu bileşenler, bireylerin mekânı algılama, anlamlandırma, düzenleme, kullanma süreçlerini doğrudan etkileyerek çevreyle kurduğu ilişkinin biçimini belirlemektedir. Özellikle toplum tarafından kabul edilen mekânsal davranış

sınırlarını tanımlayan normatif değerler, yerleşim düzenleri, kamusal ve özel alan tanımlamaları, mahremiyet tür ve dereceleri üzerinde belirleyici olmaktadır.

Yaşam Biçimi ve Konut

Kültür–konut ilişkisini analizinde başvurulan en temel kavramlardan biri de yaşam biçimidir. Yaşam biçimi; bireylerin gündelik eylemlerini, mekânı kullanma alışkanlıklarını ve sosyal etkileşim örüntülerini kapsar. Rapoport (2000), özellikle günümüzde, grupları tanımlamak için en yararlı ölçütün yaşam tarzının olduğunu savunmaktadır. Aile yapısı, hane büyüklüğü, kuşaklar arası ilişkiler ve toplumsal cinsiyet rolleri gibi etmenler, konut mekânının organizasyonunu doğrudan etkilemektedir. Bu doğrultuda konutun plan şeması, mekânlar arası ilişkiler ve mekânların işlevsel tanımları, kültürel normlar doğrultusunda biçimlenmektedir.

Hawkins (1998), yaşam tarzını, bireyin düşünce ve duygularının bütünü olan benlik kavramının dışa vurumu olarak görür. Benlik kavramının sosyal eylemler yoluyla oluştuğunu; başka bir deyişle, yaşam tarzlarının kültür, alt kültür (örneğin aile, sosyal sınıflar vb.), değerler ve kişilik gibi faktörler tarafından belirlendiğini veya etkilendiğini söyler. (Akt. Coolen., & Ozaki, 2004).

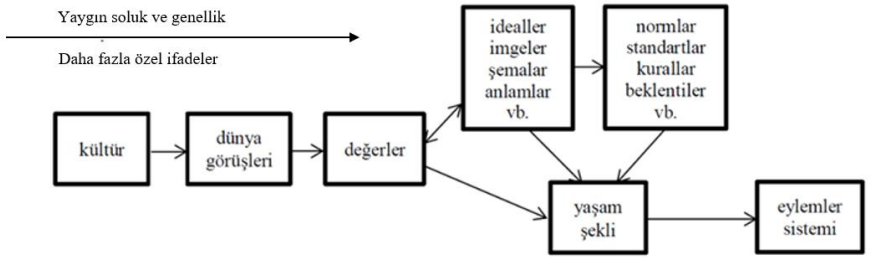
Toplumu oluşturan bireylerin yaşam şekli; konutun biçimlenmesinde etkili önemli bir kültür bileşeni olup, kültürün soyut bir hareket noktasından somut bir süreç düzleminde analiz edilebileceğini ortaya koyar (Sami, 2007). Yaşam biçimi son derece geniş anlamları olan bir bileşendir ve birçok etkene bağlı olarak şekillenen ve belli ölçülerde devinimi devam eden bir olgudur. Örneğin dünya görüşü, toplumsal yapı, gelenekler, inançlar, sosyal ve fiziksel çevre özellikleri, sosyo-ekonomik statü yaşam biçimi üzerinde etkili değişkenler olarak sıralanabilir.

Turgut (1990), kültür-davranış-mekan arasındaki etkileşim sürecini irdelerken Rapoport'un kültür ve çevre arasındaki ilişkiyi ele aldığı modele dayanarak çevre ve yaşam biçiminin kültürel kalıplar tarafından biçimlenen belli imge ve idealler ile ait olduğu kültür grubunun bilişsel şemasına dayanan çeşitli seçenekler arasındaki seçimini yansıttığını ifade etmektedir.

Yaşam biçimi genel anlamda bireylerin günlük yaşantılarının hemen hemen her yönünü kapsayan mekânı, eşyayı ve zamanı kullanım biçimi, mevcut alternatifler arasından yaptığı seçimler ve sahip olduğu sınırlı kaynaklarını maddi, zamansal veya sembolik olarak harcama şeklinin bir bileşkesi olarak tanımlanabilir. Yaşam biçimi bireylerin mekânsal davranış örüntülerinin, eylemlerinin oluşmasına zemin hazırlar. Yaşam biçimi, bireyin günlük yaşamını sürdürme biçimi, zaman kullanım alışkanlıkları, sosyal ilişkileri ve mekânsal tercihleri ile somutlaşmaktadır. Özellikle geleneksel toplumlarda yaşam biçiminin temel belirleyicileri bir anlamda o toplumun kültürünü oluşturan ve aynı zamanda o kültürün sürekliliğini sağlayan değerler, din/inançlar, norm ve kurallar, örf ve adetler, simgeler, teknoloji ve ekonomi olarak sıralanabilir. Yaşanılan fiziksel çevrenin iklim, topografya gibi coğrafi özellikleri de yaşam biçimini etkileyen unsurlardır.

Kültür; bireylerin dünya görüşlerini, değerlerini belirlerken bireylerin zihinsel şemalarında oluşturdukları imgeler, normlar, standartlar yaşam biçimi ve davranış örüntülerini şekillendirir. Davranış kalıpları, kültürel olarak öğrenilmiş, benimsenmiş ve tekrarlanan eylemler bütünü olarak tanımlanabilir. Bu kalıplar, bireyin çevreyle etkileşimi sırasında ortaya koyduğu eylemler aracılığıyla gözlemlenebilir hale gelmektedir (Şekil 3).

Şekil 3.Kültürün soyuttan somuta giden süreçte kültürün parçalara ayrılması. Dünya görüşü ve etkinlikler ilişkisi modeli

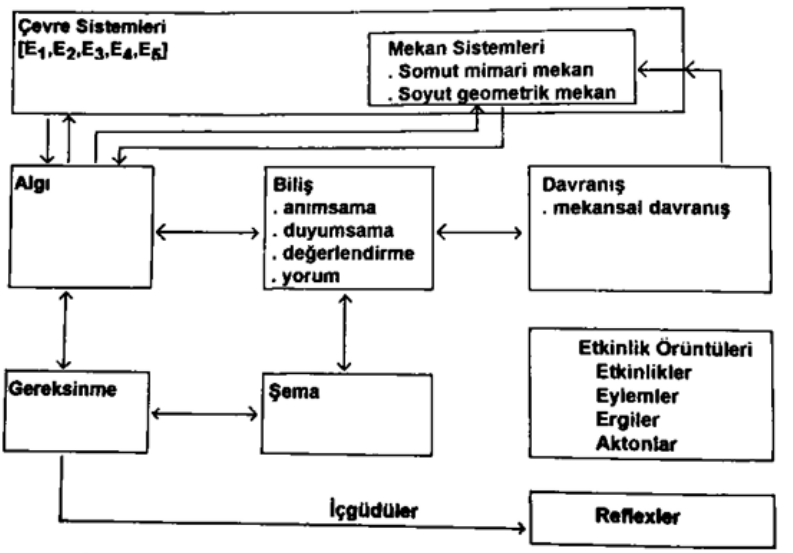

(Rapoport,1998)

Davranışlar ve eylem örüntüleri de mekânsal gereksinmelerini belirler. Gereksinmeler ise bu eylemlerin arkasında yatan temel nedenleri ifade eder. Kullanıcı gereksinmeleri, genellikle bilinçdışı düzeyde şekillenen psikolojik, fizyolojik, sosyal ve kültürel beklentilerden oluşur. Maslow (1954)'e göre davranışların temelinde yatan gereksinmeler en zorunlu ve yaşamsal olandan en seçkin olana doğru kademelenirler. İnsanların temel ihtiyaçları evrenseldir. Ancak bu ihtiyaçların hangi mekanda, hangi zaman diliminde, hangi araçlarla nasıl karşılandığı kültürden kültüre değişir. Diğer bir deyişle kültür temel gereksinmelerin eylem ve mekân ile ilişkisinin ve işlenişinin belirleyicisidir. Örneğin yemek yeme ihtiyacı evrenseldir. Ancak yemek yeme eyleminin nerede, nasıl, hangi zaman dilimlerinde gerçekleştirildiği kültürel bağlam içinde farklılaşır.

Gür (1996), insanın kendi gereksinmelerini algılama biçimi ve yoğunluğunun mevcut zihinsel şemasına bağlı olduğunu ve bu zihinsel şemanın insanın sosyo-kültürel özellikleri, kişilik özellikleri, yaşam deneyimleri, değer ve tutumlarıyla ilişkili olduğunu vurgular (Şekil 4).

Ünlü (1998) Hall'ün sabit, yarı sabit ve sabit olmayan olarak sınıflandırdığı sınırların insanın eylemleri üzerinde belirleyici olduğunu, bu eylemleri düzenleme, durdurma ya da mekan içindeki zorunlulukları yaratma potansiyeline sahip olduklarını belirtir. Bireysel ya da sosyal sembolik elemanlar da olabilen ve Hall'ün sınıflamasının dışında kalabilen sınırlamalar da söz konusudur. Bunlar kültürel bir mesaja sahip ya da bireye özgü değerlerle ilişkili olabilir.

Şekil 4. İnsan gereksinmeleri ve davranış ilişkisinin kompleks yapısı

Gür, (1996)

Yaşam biçiminin bir yansıması olarak mekân kullanım normları olarak değerlendirebileceğimiz bu davranış kalıpları ve eylemler mekânsal biçimlenmeyi, mekânların büyüklüğünü, hiyerarşisini, mekânın örgütlenme karakterini, mahremiyet kurgusunu, ortak–özel alan ilişkilerini belirlemektedir.

Sonuçlar

Bu bölümde farklı araştırmacıların gözünden kültür kavramı, kültürün maddi ve manevi unsurları tanımlanarak, onun soyut bir olgudan somuta dönüşümünün izlerini sürmemize olanak sağlayan bileşenleri irdelenmiştir. Bu çerçevede kültürün bileşenleri olarak tanımlanan değerler, normlar, gelenekler, görenekler, inançlar, idealler, bilişsel imge ve anlamların konut biçimlenmesindeki etkileri tartışılmıştır.

Mimarlık disiplininde kültür, bireylerin ve toplumların yaşam biçimleri, değer sistemleri ve davranış örüntüleri üzerinden mekânsal gereksinimleri tanımlayan; bu gereksinimlerin fiziksel çevrede nasıl karşılık bulacağını belirleyen çok katmanlı bir bağlamsal yapı olarak ele alınmaktadır. Fiziksel çevre kozmosu içinde konutlar, kültürün mekânsal biçimlenme üzerindeki etkilerinin en dolaysız okunabileceği yapılardır. Özellikle geleneksel yapı kültüründe konutun biçimsel özelliklerinden, mekânsal kurguya hatta mekan kullanım normlarına inen düzeyde farklı ölçeklerdeki etkileri görmek mümkündür. Kültürün konutlar üzerindeki etkileri irdelenirken kültürü var eden toplumsal yapı ve fiziksel çevre özellikleri ile birlikte normatif değerler, dünya görüşü, yaşam biçimine ilişkin özellikler birlikte değerlendirilmektedir.

Konutlardaki mekânsal çeşitlilik, mekânsal ilişkileri tanımlayan örgütlenme karakteri, kapalı, yarı açık açık mekanlardaki hiyerarşik düzen, kamusal, yarı kamusal, özel alanlar, bu alanları tanımlayan sınır elemanlarının özellikleri, kültür-konut etkileşiminin okunacağı temel başlıklardır.

Kaynakça

Altman, I., & Chemers, M. (1980). *Culture and environment*. Monterey, CA: Brooks/Cole Publishing Company.

Altman, I., Rapoport, A., & Wohlwill, J. F. (1980). *Human behavior and environment*. New York, NY: Plenum Press.

Coolen, H., & Ozaki, R. (2004). Culture, lifestyle and the meaning of a dwelling. In *Adequate and affordable housing for all: Research, policy and practice*. Retrieved from http://www.urbancentre.utoronto.ca/pdfs/housingconference/Coolen_Ozaki_Culture_Lifest.pdf

Gür, Ş. Ö. (1996). *Mekân örgütlenmesi*. Trabzon: Gür Yayıncılık.

Gür, Ş. Ö. (2000). *Doğu Karadeniz örneğinde konut kültürü*. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.

Güvenç, B. (1979). *İnsan ve kültür* (3. baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Haviland, W. A., Prins, H. E. L., Walrath, D., & McBride, B. (2008). *Kültürel antropoloji* (İ. D. E. Sarıoğlu, Çev.). İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Kızıl, F. (1978). *Toplumsal geleneklerin konut iç mekân tasarımlamasına etkisi ve toplumsal geleneklerimizi daha iyi karşılayacak konut içi fiziksel çevre koşullarının belirlenmesi* İstanbul Devlet Güzel sanatlar Akademisi Yayın No:81. İstanbul.

Maslow, A. H. (1954). *Motivation and personality*. New York, NY: Harper & Row.

Mazumdar, S., & Mazumdar, S. (1994). Societal values and architecture: A socio-physical model of interrelationships. *Journal of Architecture and Planning Research, 11*(1), 56–72.

Oğuz, E. S. (2011). Toplum bilimlerinde kültür kavramı. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, *28*(2), 123–139.

Rapoport, A. (1969). *House form and culture*. London: Prentice-Hall International.

Rapoport, A. (1980). Cross-cultural aspects of environmental design. In I. Altman, A. Rapoport, & J. F. Wohlwill (Eds.), *Human behavior and environment: Culture* (Vol. 4, pp. 7–46). New York, NY: Plenum Press.

Rapoport, A. (1998). Using "culture" in housing design. *Housing and Society*, *25*(1–2), 1–20.

Rapoport, A. (2000). Theory, culture and housing. *Housing, Theory and Society*, *17*(4), 145–165.

Sami, K. (2007). Diyarbakır'da geleneksel konut: Sosyal yaşam bağlamında mekân ve kültürel etkileşim. *AKADER Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, (9),* 63–80.

Saylık, A. (2019). Hofstede'nin kültür boyutları ölçeğinin Türkçeye uyarlanması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, *8*(3), 1860–1881.

Sencer, M. (1979). Kültüre ilişkin temel kavramlar. *Ulusal Kültür Dergisi*, *(5)*, 3–53.

Turgut, H. (1990). *Kültür–davranış–mekân etkileşiminin saptanmasında kullanılabilecek bir yöntem* (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Turgut, H. (1995). Normative values and their cultural roots in the traditional Turkish house. Traditional Dwellings and Settlements Review, 65-74.

Ünlü, A. (1998). *Çevresel tasarımda ilk kavramlar*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi.

Zorlu, T. (2010). Konut iç mekân örgütlenmesinde kültürel boyut. In *2. Ulusal İç Mimarlık Sempozyumu: Mekân tasarımında kültürel yaklaşımlar* (20–22 Ekim 2010). Türkiye.

Zorlu, T., & Sağsöz, A. (2010). Müstakil konut sitelerinde kullanıcı tercihlerine bağlı fiziki müdahaleler: Trabzon örneği. *METU Journal of the Faculty of Architecture, 27*(2), 189–206.

Zorlu, T., & Keskin, K. (2017). Kültür–konut etkileşiminde mahremiyet olgusu: Geleneksel Urfa–Akçaabat/Ortamahalle evleri üzerinden karşılaştırmalı bir analiz. *Online Journal of Art & Design, 5*(2), 1–15.